

zajednice, življenjske in duhovne zajednice in skupnosti, interesne zveze; zajednice in družbe; širše in ožje kroge: človeštvo, evropsko prebivalstvo, narod, pleme, družino, »državo«, društva, »družbe«, poklice, stanove, razrede itd. Po vseh teh podrobnejših vidikih je možna tipologija, iskanje odvisnosti. — Glavno področje za tipologijo pa se nam odpre pri analizi odnosov in procesov med navedenimi kulturnimi činitelji. Treba je torej izkazati medsebojnosti, medsebojna vplivanja in odvisnosti za vsakega izmed činiteljev z ozirom na ostale. Tako n. pr. za odnose posameznika do socialnih grup, za odnose posameznika do kulturnih območij, za odnose grup do kulturnih območij, za odnose med kulturnimi območji samimi (gospodarstva do znanosti, mita do religije, religije do znanosti, religije do etosa, prava, moralčnosti, religije do umetnosti, umetnosti do filozofije, prava do gospodarstva itd.), za odnose grup in kulturnih območij do institucij, oblikovanj in formalizacij.

Najsplošnejša tozadevna tipologija bi izkazala n. pr. naslednje slučaje: za odnos posameznika do grup skalo: posameznik, ki se ureja v celoto, posameznik, ki postaja čim avtonomnejši; med krajnima slučajema je mnogo prehodov; ali: posameznik, ki se organično, brez konfliktov in križanj uvršča v več skupnosti (cerkev, narod, poklic, stan) — posameznik, ki se prišteva več nasprotujočim si grupam. Ali zopet drug vidik: prevladujejo li med posameznimi subjekti odnosi združevanja: kontakti, približevanja, prilagajanje, združevanje; ali odnosi razdruževanja in ločenja: konkurenca, opozicija, konflikt. V enem slučaju imamo družabnost, družbo, zajednice, v drugem osamljenost, samosvojost, avtonomijo. Za odnose med posameznimi subjekti je nadalje zopet važno, izhajajo li a) iz nagnjenja, prijateljstva, simpatije, oziroma antipatije, sovraštva in mrznje, b) iz interesov, c) iz stvarnih razlogov (torej že zveza s kulturnimi območji). Nadalje kako subjekt doživlja druge subjekte ter prevzema njihovo doživljanje: ali se primitivno identificira z drugim subjektom, ali ob drugem subjektu, ali nehoti posnema tuja dejanja, izrazne kretnje; ali kopira in v »tradiciji« prevzema tujo miselnost, ali sodoživlja in sledi zmiselnemu poteku doživljanja. (Scheler, Soziologie 40/41). Važno je nadalje, kako vzrašča posameznik v grupe: ali počasi, ali hitro; ali že po svoji biološko-vitalni in zunanji naravi (krvna odvisnost, gospodarska odvisnost, zunanja politična odvisnost), ali po duhovni podreditvi.

Za odnos posameznega in grup do zunanjega okrožja imamo zopet tipe. Odnosi so najrazličnejši: gre samo za trenutne kontakte, za prilagoditve, za razmerje nasprotovanja; gre za stalische interesov, stvarne odnose, nagnjenja. Odnosi med kulturnimi področji in institucijami

bi izkazali skalo: individue, grupe, ki jih družijo zanimanja, umetniško teženje, znanstveno delo, prijateljstvo, mladost s svojo strukturo in pristnimi viri življenja — na drugem koncu skale: individue in grupe, kjer je institucija vsrkala vse življenje in se šopiri namesto življenja.

Predvsem važni so odnošaji in odvisnosti med kulturnimi območji na eni strani in posamezniki in njihovo ureditvijo v socialne grupe na drugi; nadalje odnošaji med posameznimi kulturnimi sistemi; posebno če jih ne smatramo samo za abstraktne tvorbe s svojo imanentno logiko in strukturo, ampak če vključimo vanje že tudi tiste človeške grupe, ki one sisteme nosijo. To se pravi, da raziskujemo »gospodarske grupe«, »politične grupe« itd. »Gospodarstvo« nam ni torej le oni svet, v katerem vladajo zakoni »čiste ekonomije«, ampak v zmyslu naše sheme I. obsega i gospodarečo grupo, i institucije i naprave v zunanjem svetu. Prav tako velja za »politiko« in za ostale skupine. Pravo, znanost, izobrazba, vzgoja, umetnost, religija stoje v določenih medsebojnih razmerjih, ki jih treba tipizirati. S tem naj bo dovolj tipologije; popolnega sistema tu itak ne morem podati.

JOZA ABRAM — PETDESETLETNIK.

DR. J. LOVRENČIČ.

Sv. Lucija na Mostu, znana po svojih prehistoričnih grobovih, bo slovela tudi po svojih duhovnih gospodih: po Tomažu Rutarju, ki je grobišča preiskoval in poročal o njih v Arkiv za povjestnico jugoslovansku III., str. 223—30, po Alojziju Čarliju - Lukoviču, ki je prišel za Tomažem 1877 in bil prvi goriški prozaiist in živi še v romanu »Zadnji dnevi v Ogleju« in v »Evfemiji«, po Jožefu Fabijanu, Alojzijevev kaplanu in od 1891 njegovem nasledniku, ki je vzgojil Ivana Preglja in vztrajal med svojimi v ognju granat, dokler ga ni 1916 ena smrtonosna obiskala, in slovela bo tudi po zadnjem, ki je Joza Abram.

Na Svečnico 2. februarja je Abram dosegel petdeseto leto.

Dom in svet se ga spominja.

V letu potresa 1895 je prinesel Dom in svet — tridesetletnica! — pesem 20 letnega J. A.: »Ukrajinec«. Bil je to čas, ko je zbiral Krek mladino okoli sebe in je Ukrajina prevzela njena srca in jo je nje pesem dihala, pa naj je bila Abramova ali naj jo je pel Gojko — Župančič. Tudi v »Vrteu« in »Angelčku« se je oglašal tista leta Abram kakor so se oglašali Smiljanič, Siluška, Lucijan.

Kraševac iz staroznane družine Abramov iz Tupelč pri Štanjelu, se je Joza 1895, ko je končal v Ljubljani višjo gimnazijo — nižjo

je študiral v Gorici — vrnil v solnčno mesto ob Soči in vstopil v bogoslovje, odkoder je s prijateljem Cirilom (Ciril Metod Vuga, r. 1875, umrl 12. VII. 1922) zalagal dalje »Vrtec« in »Angelček« s pesmijo, istotako našo dunajsko »Zoro«, v kateri so se pa obenem pojavili še s članki in leposlovjem Kazaki Bajda, Salop, Bogdan — pozneje je v to kazaško pobratimstvo vstopil še Ostap Kazak — Krek. Prvi trije so: Abram, Vuga, Breclj.

Članki, ki jih je pisal v »Zori« Bajda Kazak so »Oblika in snov v umetnosti, nekaj o njenem namenu« (Zora IV. 1898, str. 86—96), »Naturalizem pa socialno stanje« (Z. IV., str. 127 do 138), »Materialistiška vzgoja« (Z. V., str. 4—23, šifr. J. A.), »Zopet stara pesem« (Z. V., str. 86—96, o programu dijaške »Nove Nade« in principielnem stališču napram umetnosti) in še »Dijak, liberalizem in socialno vprašanje« (Z. V., str. 129—143).

V istem letniku je na str. 149 zapel Al. Peterlin v treh »rispettih«, ki jih je bil uvedel prvi v »Zori« in ostal do danes naš edini »rispettist«, prigodnico »Novomašnikoma, častitima gospodoma Josipu Abramcu in Cirilu Vugi za 23. julij 1899«.

Po novi maši je prišel Abram za kaplana v Bovec, iz Bovca je šel za vikarja v Trento, iz Trente za kurata v Novake, iz Novakov v Bilje pri Gorici, iz Bilj v Obloke nad Hudojužno (kjer je preživel tudi vojno in bil »vihar v oblakih«), po vojni pa k Sv. Luciji.

Službujoč v Bovecu in v Trenti je postal Abram navdušen planinšček, kar pričajo številni njegovi spisi v »Planinskih vestnikih«, a tudi na leposlovje ni zabil. Najpomembnejše njegovo originalno delo iz te dobe je drama »Zlatorog«, ki so jo ponekod že igrali in je doživela lansko leto v rokopisu čast zaplembe in obenem prevod v italijanščino...

Leta 1907 je izšel v petem zvezku »Leposlovne knjižnice« »Kobzar. Izbrane pesmi Tarasa Ševčenka z zgodovinskim pregledom Ukrajine in pesnikovim življenjepisom«, v sedmem zvezku iste knjižnice pa je sledil l. 1908 »Kobzar Tarasa Ševčenka. II. del. Hajdamaki. Pesem z zgodovinskim uvodom o hajdamaščini«.

Po teh dveh delih, ki Abramcu zagotavljata lepo mesto v našem prevodnem slovstvu, je naš jubilar prešel v politiko. Izredno delavnega moža na ljudskoprosvetnem, socialnem in zadružnem polju je hotela imeti SLS tudi v goriškem deželnem zboru.

Pa so prišla leta vojne in povrnili se je k leposlovju, ki ga pa ni pošiljal v svet, držeč se onega »nonum prematur in annum...«

Zadnje, kar smo brali, je bil »Mazepovec« v D. in sv. 1917, str. 131... in toplo pisan nekrolog pobratimu C. M. Vugi »Šopek na grob moža« v Mladiki III. 1922, str. 363—365.

V zemlji, ki trpi, živi Abram in trpi z njo. Bog ga ohrani tej ožji domovini zdravega in delavnega in — kazaškega borca za vse lepo, dobro in pravično, ki mora zmagati!

ZAPISKI. SLOVSTVO.

F. S. Finžgarjevi zbrani spisi. V. zvezek. **Prerokovana. Slike iz svetovne vojne.** V Ljubljani, 1924. Založila Nova založba v Ljubljani, Natisnila Zadružna tiskarna. Ko je pisal Finžgar »Prerokovano«, je bil edini. Njegova epopeja je po desetih letih še edina, še bolj dehtiva kot kadar je pel rapsodsko prav iz zemlje in krvi, dobe in duše. »Prerokovana« je čista epika brez umetniško intuitivne prestilizacije, je neposreden izraz rodu, kakor ga je zajel en tip človeka in svečenika v lastni klimatičnosti in čudi, je duh rodu in bol, ki se je stigmatizirala v eno srce in eno lice. Preden spregovorim književno: »Prerokovana« je tudi »dokument človečanstva« v velikem kodeksu; ki mu je stokrat drugo ime: Tolstoj, Suttner, Barbuse, »Sevastopolj«, Die Waffen nieder, Le Feu... »Prerokovana« je slovenski dokument človečanstva, potrjenje slovenske klime in duše v uri, ko slovenske duše nikjer nihče ni poznal ne priznal; »Prerokovana« je zanikanje srda iz duše rōdu, ki nikoli sovražil ni, le trpel in se — ohranil. »Prerokovana« je izraz visoke, samorasle kulture pod enim Samim, brezpogojno najvišjim, pod svobodnim solncem za vse, pod Bogom ljubezni in miru...

To so besede občutja. Slovstveno zasluži »Prerokovana« po desetih letih v knjižni obliki (264 strani) dogmatično ostre opredelitve. Tudi knjižno je ostala »Prerokovana« deloma še to, kar so bili ulomki (Prerokbe zore, Boji, Kronika gospoda Urbana, Golobova njiva, Polom). Tako je kljub umetniško jačji notranji strnjenosti zunanje vendar ostalo delo — velik fragment. Pa je moralo tako biti! Po prvem principu vse estetike, da umetnina rasti organsko. Ste pa dve vrsti fragmentov, da o samovoljno namerovanih ne gočim: fragmenti slučajno okrnjene celote in fragmenti, ki jih pisatelj sam ni dopolnil. Prvi in drugi so tipika v zgodovini umetnosti, premnogokrat celó simbol dobe in duha, nekajkrat celó ukusa in estetičnega nazora, kakor n. pr. v dobi romantike. »Prerokovana« je fragment, ki je ostal okrnjen, in fragment, ki ni dozorel v polno, sintetično obliko. Ne eno ni drugo ni zaviselo od Finžgarja. Glede okrnjenosti ne bo dvomil nihče, glede nedozorelosti pa je navesti: Čas, v katerem in iz katerega je Finžgar rapsodil (v vsem pomenu besede!), je bil tak, da je moral ubiti mirno snujočo rapsodovo basen. Saj rapsod more sploh peti le — pesmi poedinice, ki jih šele poznejši rodovi sintezirajo ali epopejizirajo in še tedaj véasih kakor v Ilijadi le relativno, analitično vpeto v tesen motivni ali časovni okvir (Odiseja!). Vprašal bi seveda, ali ne bi bil smel storiti tega Finžgar po desetih letih. Smel bi bil, če bi bil hotel biti tradicionalen, pisatelj za ljudstvo. Če je hotel ostati umetnik, ni smel. Pa saj mimo fragmentarnosti vpliva »Prerokovana« v knjižni redakciji kot umetniško smotreno urejena celota, ki ji drugega špilmansko-palirskega homerosa sploh treba ni bilo. Basen v »Bojih« — najširše